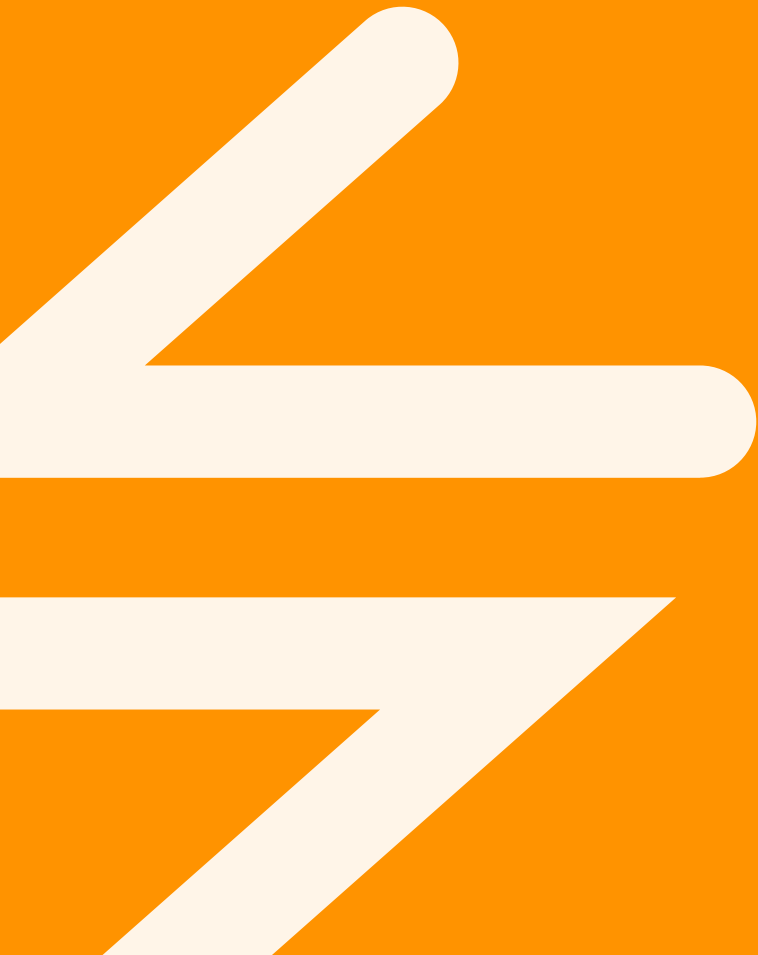

Professionele standaard Begaafdheid

Passende ondersteuning voor
alle meer- en hoogbegaafde leerlingen

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Meer- en hoogbegaafde leerlingen	4
Waarom een passend aanbod?	6
Signaleren	6
Onderpresteren	7
Probleemgedrag	7
Conclusie	8
De ondersteuningsstructuur	9
De basisondersteuning op elke school	10
Op schoolniveau	10
Op leerkrachtniveau	10
Signaleren	11
Vaststellen onderwijsbehoefte en -aanbod	12
Verrijken, verdiepen of verbreden?	13
Groep 1-2-3	13
Groep 3-8	14
Versnellen	15
Bronnen	16

Inleiding

Wij hebben de ambitie als samenwerkingsverband ZOUT om de komende vier jaar toe te groeien naar passende ondersteuning voor alle meer- en hoogbegaafde leerlingen binnen onze regio. We willen deze ondersteuningsbehoefte van leerlingen in een zo vroeg mogelijk stadium signaleren en de schoolcontexten zo equiperen dat zij daar goed op in kunnen spelen.

Bij de term 'hoogbegaafdheid' wordt soms gedacht aan mensen die hoogwaardige prestaties (hebben) laten zien. Zoals bijvoorbeeld Albert Einstein, Alexander Graham Bell of Wolfgang Amadeus Mozart; genieën met een groot intellectueel erfgoed. Het is echter niet zo dat alle hoogbegaafden herkenbaar zijn aan hun intellectuele prestaties. Wat hoogbegaafdheid is, is een vraag waar psychologen en experts tot nu toe nog geen eenduidig antwoord op hebben kunnen geven.

Wanneer we de literatuur en de modellen over meer- en hoogbegaafdheid raadplegen blijkt dat sprake is van diversiteit als persoon en zijn er ook veel verschillen in hun behoeften. Van onze meer- en hoogbegaafde leerlingen op de basisschool heeft het grootste gedeelte een ondersteuningsbehoefte welke binnen de basisondersteuning vormgegeven kan worden, mits deze goed is georganiseerd. Er zijn echter ook meer- en hoogbegaafde leerlingen die meer nodig hebben en pas tot leren komen met behulp van extra ondersteuning.

In deze professionele standaard zullen we toelichten waarom het belangrijk is dat deze doelgroep passend wordt begeleid op de basisschool. We benoemen eerst hoe vanuit onderzoek en literatuur de zorg voor deze leerlingen op de verschillende zorgniveaus georganiseerd zou moeten. Vervolgens vertalen we deze informatie naar de praktijk, zodat duidelijk wordt welke basiskwaliteit we hierin verwachten van scholen.

Meer- en hoogbegaafde leerlingen

Er is geen eenduidige wetenschappelijke definitie van meer- en hoogbegaafdheid. Zo'n tien procent van de kinderen laat kenmerken zien die kunnen duiden op hoogbegaafdheid. Het is echter moeilijk om te spreken over "de eigenschappen van deze leerlingen", omdat ook deze kinderen uniek zijn. Hun eigenschappen kunnen onderling erg verschillen en soms zelfs tegenovergesteld zijn¹.

Tegenwoordig spreken we steeds vaker in plaats van de hoogbegaafde, over leerlingen met kenmerken van begaafdheid. Begaafde leerlingen kenmerken zich bijvoorbeeld door: snel denkvermogen, complex kunnen denken, creativiteit in denken, hypergevoeligheid op zintuigelijk vlak, hypergevoeligheid op sociaal emotioneel vlak, grote cognitieve, creatieve en sensitieve alertheid². Deze aanleg of potentie kan leiden tot begaafde prestaties als er sprake is van ruimte en ondersteuning vanuit: de cultuur, de opvoeding en de schoolomgeving³. Dat maakt de doelgroep ruimer dan alleen bekeken vanuit de intelligentie. Zo is de ene leerling met kenmerken van begaafdheid op sociaal gebied erg sterk, terwijl een andere leerling juist erg op zichzelf is gericht. De ene leerling toont zich erg leergierig, terwijl een andere leerling door een inadequaat onderwijsaanbod het plezier in leren verloren heeft en dit niet meer laat zien.

¹ SLO, 2024

² Betts & Neihart, 1988

³ Bakx, Boer, & Houtert, 2022

Het samenwerkingsverband ZOUT sluit aan bij de definitie, zoals het SLO die hanteert. Deze werkdefinitie behelst de belangrijkste kenmerken, waarover in de meest bekende theorieën en modellen consensus bestaat, of waarin zij elkaar aanvullen. In onderstaande tabel zijn deze theorieën en modellen samengevoegd.⁴

Sterk potentieel⁴	(Hoog)begaafde leerlingen beschikken over een in aanleg aanwezig potentieel om tot uitzonderlijke prestaties te komen, behorend bij de beste 10%, op één of meerdere begaafdheidsgebieden.
Dynamisch	De ontwikkeling van talent is een langdurig en dynamisch proces. Zowel persoonlijkheidseigenschappen als de interactie met de omgeving zijn medebepalend voor de mate waarin het aanwezige potentieel tot zijn recht komt ⁵ .
Creatief denkvermogen	Een (hoog)begaafde leerling beschikt over een hoge intelligentie in combinatie met een creatief denkvermogen ⁶ .
Intrinsieke motivatie	Er is sprake van een intrinsieke motivatie (doorzettingsvermogen) om een taak te volbrengen, wat zich onder andere uit in een sterke gedrevenheid wanneer iets hun interesse heeft ⁷ .
Domein-specifiek	(Hoog)begaafdheid is domein-specifiek. Een leerling kan dus ook begaafd zijn in één domein bijvoorbeeld rekenen of taal. Het is meestal niet zo dat iemand zich over de hele linie op alle terreinen even sterk ontwikkelt ⁸ .
Meer dimensioneel	(Hoog)begaafdheid is geen eendimensionaal begrip dat is uit te drukken in een criterium als een IQ- "score" > 130. Een hoge score is wel een sterke indicatie van een hoge intelligentie, maar een lagere score sluit dit niet uit. (Hoog)begaafdheid omvat in ieder geval meer dan een hoge intelligentie en intelligentie omvat meer dan een IQ-test meet ⁹ .
Kenmerken begaafdheid	Op een gemiddelde populatie heeft 10% van de leerlingen kenmerken die kunnen duiden op (hoog)begaafdheid ¹⁰ , waaronder indicaties die duiden op een hoge intelligentie.
Zijnskenmerken	De kenmerken die het zijn van een begaafd kind bepalen, zijn: de lat automatisch hoog leggen, kritische instelling, groot rechtvaardigheidsgevoel en gevoeligheid ¹¹ .

⁴ SLO, 2024

⁵ Mönks, Heller en Gagné, 1995

⁶ Renzulli, 1978, Mönks en Sternberg, 2002

⁷ Renzulli, Mönks

⁸ Gardner, Heller en Gagné

⁹ Gardner, Sternberg, 2002

¹⁰ Mönks & Ypenburg, 2011

¹¹ Kieboom, 2016

Waarom een passend aanbod?

Autonomie, relatie en competentie zijn de drie psychologische basisbehoeften die essentieel zijn voor groei en leren¹². Ook voor meer- en hoogbegaafde leerlingen. Autonomie gaat over het ervaren van vrijheid en keuzes mogen maken. Relatie gaat over je in de omgang met de ander begrepen voelen en om te voelen dat je jezelf kunt zijn. Competentie gaat over het gevoel dat je een taak succesvol kan uitvoeren. Elk kind heeft het recht om te leren in de Zone van de Naaste Ontwikkeling¹³. Dan is sprake van passend onderwijs.

Om te voorkomen dat meer- en hoogbegaafde leerlingen niet meer het gevoel hebben zichzelf te kunnen zijn (maar proberen zich aan te passen) en/of niet tot leren komen is het tijdig herkennen van begaafdheid bij leerlingen belangrijk. Want dan kan het onderwijsaanbod structureel zo snel mogelijk passend gemaakt worden en ontmoeting met gelijkgestemden worden georganiseerd. Dit ondersteunt namelijk het voorkomen van probleemgedrag of (gaan) onderpresteren.

Signaleren

Wetende dat leerlingen met kenmerken van begaafdheid goed en snel kunnen leren, zou je verwachten dat er op school weinig tot geen problemen zullen optreden¹⁴. Dat geldt echter niet voor alle leerlingen. Wanneer je als school een meer- en hoogbegaafde leerling niet op tijd signaleert en nog niet inspeelt op hun behoeften, kan dit leiden tot grote problemen, zoals: verveling, afname van motivatie, onderpresteren, faalangst, verminderd welbevinden, verminderde zelfsturing of zelfs schooluitval. Daarbij moet rekening worden gehouden met het gegeven dat bepaalde groepen kinderen minder snel worden herkend als meer- en hoogbegaafd dan andere. Jongens hebben bijvoorbeeld een 20 % grotere kans om te worden gesignaleerd dan meisjes. Kinderen uit sociaaleconomisch zwakke gezinnen of gezinnen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond hebben een grotere kans dat hun meer- en hoogbegaafdheid niet wordt herkend¹⁵.

Het is dus belangrijk dat deze leerlingen zo snel mogelijk worden gesignaleerd op specifieke begaafdheidskenmerken en indicaties van onderpresteren. Ouders en leerlingen zijn voor scholen naast eigen observatie zeer belangrijke informatiebronnen. Een goede communicatie met ouders en leerling is hierom essentieel.

Hoe jonger hoogbegaafdheid wordt gesignaleerd hoe eerder ingespeeld kan worden op hun behoeften. Dat kan door de juiste vragen te stellen aan ouders bij de intake op school en een goede overdracht vanuit voorschoolse educatie. Zelfs bij hele jonge kinderen kunnen kenmerken van hoogbegaafdheid worden herkend. Denk hierbij als baby's snel gericht kijken en teruglachen, willen zitten en of lopen. Al vroeg kunnen ze veel prikkels nodig hebben. Tijdens de peuterperiode stellen ze bijvoorbeeld veel 'waarom' vragen, hebben al een ruime woordenschat en of tonen interesse in levensvragen.

Binnen de wetenschap worden cognitieve en niet-cognitieve kenmerken van meer- en hoogbegaafdheid onderscheiden. De cognitieve zijn het meest herkenbaar: het gaat om zaken als een goed geheugen, een groot analytisch of probleemoplossend vermogen en een brede algemene interesse. Niet-cognitieve kenmerken die kunnen wijzen op (hoog)begaafdheid zijn minstens zo belangrijk: creativiteit, sociale competentie, perfectionisme, overgevoeligheid en/of een speciaal soort humor.

¹² Deci & Ryan, 2018

¹³ Vygotsky, 1978, Stevens, 2012

¹⁴ Mooij, 2014

¹⁵ KenniscentrumHB, 2024

Onderpresteren

Bij onderpresteren laten leerlingen langere tijd achtereen een groot verschil zien tussen wat op grond van hun aanleg van hen verwacht zou mogen worden en wat ze laten zien.

Bij 'het label' onderpresteren past voorzichtigheid. Sommige hoogbegaafde leerlingen maken andere keuzes in prioriteitstelling dan het neerzetten van goede schoolprestaties. De vraag die dan beantwoord moet worden voor er een interventie ingezet wordt is: voor wie is het onderpresteren een probleem? Voor leerkrachten, voor ouders of voor het kind zelf?

Onderpresteren kan ontstaan doordat een leerling niet de mogelijkheid krijgt of voelt om te functioneren op een niveau dat past bij zijn hoge cognitieve capaciteiten. Het kan zijn dat de leerling geen passend aanbod krijgt, waardoor hij of zij niet de kans krijgt om tot leren te komen. Denk aan compacten, verrijken en versneld aanbod van leerstof. Het kan ook zijn dat ondanks het juiste aanbod er een andere oorzaak is die de leerling belemmert om optimaal tot leren te komen: denk bijvoorbeeld aan faalangst of een gedrags- of leerstoornis.

Onderpresteren kan ervoor zorgen dat de leerling niet optimaal leert en dat zijn of haar ontwikkeling stagneert. Dit kan het neveneffect hebben deze kinderen executieve vaardigheden om te leren (het leren leren) onvoldoende oefenen. De executieve vaardigheden zijn: reactie response inhibitie, werkgeheugen, zelfregulatie en emotieregulatie, volgehouden aandacht, taakinitiatie, planning/ prioritering, organisatie, timemanagement, doelgericht doorzettingsvermogen, flexibiliteit en metacognitie¹⁶.

Signalen voor onderpresteren kunnen samenhangen met de interactie tussen de leerling, de ouders en de leerkracht. Maar ook persoonlijkheidsaspecten, gedrag, motivatie en emotie spelen een rol. Net zoals de gezinssituatie of factoren op school. Onderpresteerders kunnen bijvoorbeeld een laag zelfbeeld hebben en/of bang zijn om te falen

Probleemgedrag

Wanneer meer- en hoogbegaafdheid niet tijdig wordt herkend raakt een deel van deze leerlingen tijdens het vervolg op de basisschool zijn voorsprong en eigenheid meer en meer kwijt. Het niet onderkennen van begaafdheid kan bij meer- en hoogbegaafden mede daardoor leiden tot probleemgedrag. De leerling kan in een neerwaartse spiraal terechtkomen, zowel op het gebied van leren, als op welbevinden. Het is voor meer- en/of hoogbegaafde leerlingen niet altijd eenvoudig om aansluiting te vinden bij niet-hoogbegaafde leerlingen. Er kan sprake zijn van wederzijds onbegrip. Uit onderzoek blijkt dat een grote kloof in denkprocessen, interesses en de prestaties kan leiden tot uitsluiting, pesten en geweld¹⁷. Daardoor kunnen deze leerlingen een druk voelen om maar 'gewoon' te doen, dat wil zeggen niet boven het niveau van de klasgenootjes te presteren, of zich anders te gedragen dan ze eigenlijk zijn, om op deze manier (wel) geaccepteerd te worden. Dit aanpassen begint vaak al op jonge leeftijd. Binnen zes weken of zelfs eerder kunnen startende kleuters zich al aanpassen aan wat ze om zich heen zien. Het zorgvuldig in kaart brengen wat achter het gedrag schuilgaat is essentieel. Naast gesprekken met leerling en ouders kan het noodzakelijk zijn om een expert in meer- en hoogbegaafdheid te betrekken.

¹⁶ Dawson & Guare, 2020

¹⁷ Mooij, 2014

Conclusie

Inmiddels is veel onderzoek gedaan en gepubliceerd over meer- en hoogbegaafdheid. Daaruit blijkt steeds weer dat er veel verschillen zijn tussen begaafde kinderen, in hoe ze zijn en in wat ze nodig hebben. Wat voor het ene kind werkt aan ondersteuning, werkt voor een ander niet. Dat doet een beroep op de handelingsgerichte benadering van meer- en hoogbegaafdheid binnen de scholen.

Als samenwerkingsverband ZOUT komen wij tot de volgende uitgangspunten die we belangrijk vinden met betrekking tot de begeleiding van meer- en hoogbegaafde leerlingen:

1. **Meer- en hoogbegaafdheid is een resultaat van aanleg en omgeving.** Het herkennen van kenmerken van meer- en hoogbegaafdheid vraagt naast observatie met behulp van passende signaleringsinstrumenten ook om goede communicatie met leerling en ouders. De behoeften van leerlingen aan autonomie, relatie en competentie staan hierbij centraal.
2. De aanwezigheid van **kennis** op de basisscholen van de kenmerken van meer- en hoogbegaafdheid, over hoge verwachtingen en ondersteuningsbehoeften is belangrijk. De **inzet** hiervan is **essentieel** voor de ontwikkeling van de meer- en hoogbegaafden. De onderwijsprofessional doet ertoe.
3. **Helderheid over welke onderwijsondersteuning en begeleiding wordt geboden** op scholen, binnen besturen en het samenwerkingsverband voorkomt misverstanden bij alle betrokkenen (leerlingen, ouders, schoolprofessionals). Het vastleggen hiervan zorgt daarnaast voor kwaliteitsverhoging en duurzaamheid van het beleid.
4. Er zijn meer- en hoogbegaafde leerlingen die hoge prestaties laten zien, maar dat is niet vanzelfsprekend. Behoeften van meer- en hoogbegaafde leerlingen moeten met name gezocht worden in **het leren van vaardigheden om tot leren te komen**. Denk hierbij aan vaardigheden als fouten durven maken, omgaan met tegenslag, doorzetten, automatiseren en reflecteren op het eigen leren en gedrag. De executieve vaardigheden waaronder bovengenoemde staan centraal bij het aanbod van verdieping en verrijking en de begeleiding hiervan.
5. Uitgangspunt is dat de onderwijs- en ondersteuningsbehoeften blijvend worden afgestemd op de behoeften van de leerling. Hierbij is **handelingsgericht werken een must**.

De ondersteuningsstructuur

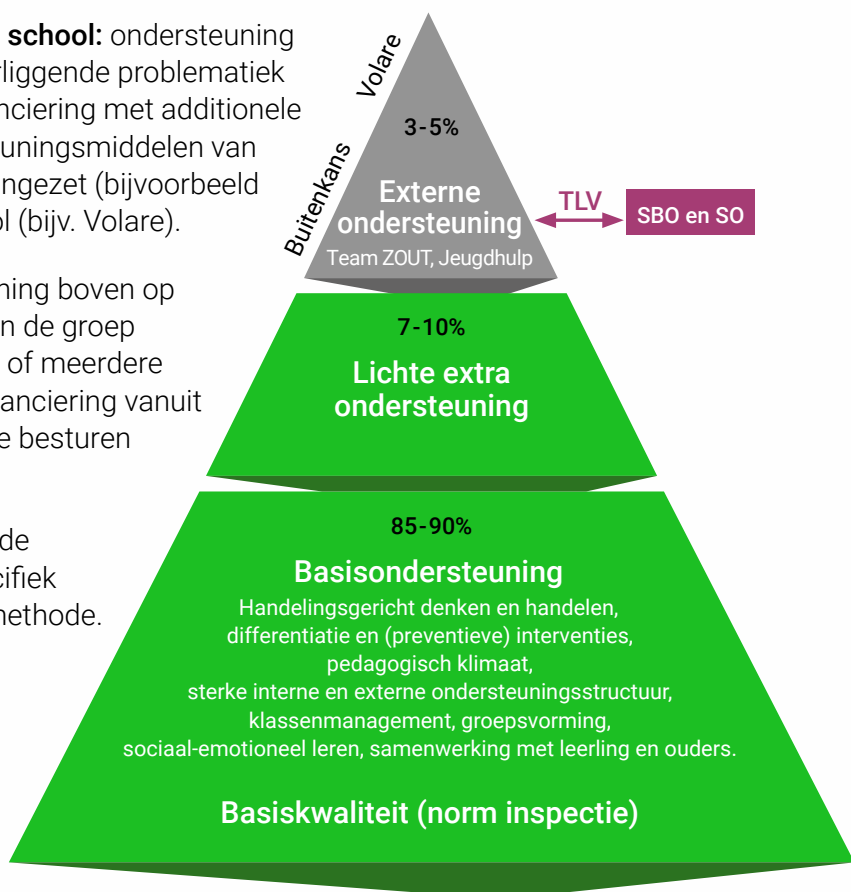
Binnen ZOUT hanteren wij de volgende ondersteuningsstructuur:

Externe ondersteuning op of buiten de school: ondersteuning voor hoogbegaafde leerlingen met voorliggende problematiek die het leren/gedrag belemmeren. Financiering met additionele ondersteuning vanuit de extra ondersteuningsmiddelen van het samenwerkingsverband op school ingezet (bijvoorbeeld een team ZOUT traject) of buiten school (bijv. Volare).

Lichte extra ondersteuning: ondersteuning boven op de basisondersteuning, binnen en buiten de groep verrijksaanbod in de eigen klas - één of meerdere dagdelen projectaanbod met peers. Financiering vanuit de extra ondersteuningsmiddelen die de besturen krijgen van het SWV.

Basisondersteuning: ondersteuning in de groep - verkorte instructie - leerlingsspecifiek compacten - verrijksstof buiten de methode. Financiering vanuit de lumpsum.

Basiskwaliteit (norm inspectie): algemene aanbod en ondersteuning in de groep - instructies - differentiatie - verrijksstof binnen de methode. Financiering vanuit de lumpsum.

De basisondersteuning op elke school

Hieronder volgen de uitgangspunten voor scholen om basiskwaliteit en basisondersteuning voor de meer- en hoogbegaafde kinderen vorm te geven ten einde een passend aanbod voor hen te realiseren.

Kinderen met een eigen leerlijn hebben een ononderbroken ontwikkeling. Zodra hier niet (meer) aan wordt voldaan, vraagt dit evaluatie en extra ondersteuning (al dan niet in samenwerking met het samenwerkingsverband in een adviserende rol).

Onderwijs aan en begeleiding van hoogbegaafde leerlingen die tevens een andere complexe ondersteuningsvraag hebben valt niet onder de basisondersteuning, maar onder de (lichte) extra (externe) ondersteuning.

Op schoolniveau

Uitgangspunten voor de basisondersteuning op schoolniveau zijn:

- Er zijn richtlijnen gericht op meer- hoogbegaafdheid waarin de volgende onderwerpen beschreven staan:
 - Signaleren;
 - Het aanbod binnen en buiten de groep;
 - Begeleiding en ondersteuning van deze doelgroep wordt gefaciliteerd;
 - Versnellen;
- Er is expertise aanwezig op het gebied van meer- en hoogbegaafdheid;
- De leerlingen krijgen de mogelijkheid om met peers samen te werken, binnenschools of bovenschools;
- De school is in staat om begeleiding te bieden voor persoonsvorming en metacognitieve vaardigheden (executieve functies, studie- en planvaardigheden, leren leren);
- De school is in staat om met ouders en leerling te bespreken wanneer er externe expertise of ondersteuning nodig is;
- De uitvoering van het beleid voor meer- en hoogbegaafdheid op school wordt structureel geëvalueerd;
- Het team blijft met een kritische blik kijken naar de wijze waarop ze signaleren en diagnosticeren.

Op leerkrachtniveau

- De aandacht voor en afstemming op meer- en hoogbegaafde leerlingen vormt een deel van de dagelijkse onderwijspraktijk;
- Er is differentiatie van het onderwijsaanbod op inhoud en niveau;
- Het compacten en verrijken zien we als integraal onderdeel van de lessen;
- Er worden inhoudelijke- en/of vaardigheidsdoelen voor verrijkingsstof gesteld;
- De leerkracht en de leerling reflecteren samen op de ontwikkeling van gedrag, denken en het leren;
- De leerkrachten blijven met een kritische blik kijken naar de wijze van signaleren en diagnosticeren.

Signaleren

Leerkrachten zijn in staat om signalen van verschillende vormen van meer- en hoogbegaafdheid en onderpresteren vroegtijdig te signaleren. De school is in staat om tijdig en adequaat (met hulp van collega's of externe professionals) op deze signalen te reageren;

Naast observatie zijn meerdere instrumenten in te zetten (zie onderstaande tabel). Een signaleringsinstrument blijft een hulpmiddel. Binnen het samenwerkingsverband zijn de volgende afspraken over signaleren van meer-en hoogbegaafdheid gemaakt:

- Meer- en hoogbegaafde leerlingen worden gesignaleerd door school;
- Er is structureel en planmatig aandacht voor het signaleren van meer- en hoogbegaafdheid. Signaleren gebeurt minimaal één keer per schooljaar en heeft een plek op de (toets) kalender;
- Ouders en leerlingen zijn een belangrijke informatiebron voor signalering van een ontwikkelingsvoorsprong of meer- en hoogbegaafdheid;
- Er kan gebruik worden gemaakt van een signaleringsinstrument dat de leerkracht handvatten geeft;
- We vinden het belangrijk dat kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong al vroeg worden herkend. Bij de intake wordt navraag gedaan naar de voorschoolse ontwikkeling.

Mogelijke signaleringsinstrumenten

Groep 1/2	Groep 3 t/m 8
Intakegesprek (bijvoorbeeld intake-vragenlijst kleuters SLO)	Stimulerend signaleren
Overdracht kinderdagverblijf of peuterspeelzaal	(toets)resultaten
Menstekening van Goodenough	DHH, SiDi PO, ZOOV+, HB in zicht, SurPlus signaal digitaal
Stimulerend signaleren	
Vragenlijst van signaleringsinstrument Knappe kleuters, DHH, SiDi,	
Slagvaardig met snelle kleuters	

Vaststellen onderwijsbehoefte en -aanbod

Bij meer- en hoogbegaafde leerlingen komen bepaalde hulpvragen vaker voor dan gemiddeld. Zoals het leren omgaan met tegenslag, het ontwikkelen van discipline, het leren doorzetten en het omgaan met de angst om fouten te maken. Bij het bepalen van de ondersteuningsbehoefte kunnen deze hulpvragen dan ook meestal direct worden meegenomen. Bij het vaststellen van de onderwijs- en begeleidingsbehoefte van de HB-leerling kan het volgende schema helpend zijn:

Vorm van ondersteuning	Basisondersteuning	Lichte extra ondersteuning	Externe ondersteuning
Doelgroep	Meer- en hoogbegaafden	(Hoog)begaafden en onderpresteerders	Twice-exceptionals: leer- of gedragsstoornis Depressie Extreme uitval op executieve functies
Signaleren	Intakegesprek ouders Signaleringsinstrument (Toets)resultaten Zonodig onderzoek Alert zijn op: faalangst perfectionisme onderpresteerders domein-specifiek presteren	Gesprek ouders en kind Signaleringsinstrument (Toets)resultaten Zonodig onderzoek Profielen Betts en Neihart Alert zijn op: faalangst perfectionisme onderpresteerders domein-specifiek presteren	Gesprek ouders en kind Signaleringsinstrument (Toets)resultaten Vaststellen leerbehoeftes Psychodiagnostisch onderzoek
Compacten: -rekenen -taal -spelling -begrijpend lezen	Compacten en Verrijken (volgens methode) Succescriteria stellen aan werk	Leerlingspecifiek compacten en verrijken Succescriteria stellen aan werk (in samenspraak met leerling)	
Differentiatie	Lesdoel (Dag)rooster Weektaak (Verkorte) instructie	Lesdoel (Dag)rooster Weektaak (Verkorte) instructie	Individuele Begeleiding
Doelen	Welbevinden Executieve vaardigheden Leren leren Strategieën leren toepassen Sociale competenties ontwikkelen	Welbevinden Executieve vaardigheden Leren leren Strategieën leren toepassen Sociale competenties ontwikkelen	Welbevinden Sociale competenties Leren leven
Behoeftes	Leren in de zone van de naaste ontwikkeling Feedback gericht op groeimindset Relatie, competentie en gevoel van autonomie	Leren in de zone van de naaste ontwikkeling Contact met ontwikkelingsgelijken Feedback gericht op groeimindset Psycho-educatie Indien nodig versnellen Relatie, competentie en gevoel van autonomie	Externe specialistische ondersteuning Relatie, competentie en gevoel van autonomie

Bron: Koenderink, 2015

Verrijken; verdiepen of verbreden?

Verrijken is het rijker maken van de lesstof voor een leerling die daar behoefte aan heeft. Dit kan door te verdiepen of te verbreden. Verdiepen is het dieper op een bepaald vak ingaan, zoals veel meer leren over bepaalde organismen dan in de reguliere lesstof aangeboden wordt. Verbreden is bijvoorbeeld het aanbieden van extra vakken zoals Spaans¹⁸.

Verrijkingsstof moet tegemoetkomen aan de onderwijsbehoeften van meer- en hoogbegaafde kinderen. Wij gaan bij verrijkingsstof uit van de volgende principes:

- **Metacognitie:** Metacognitieve vaardigheden zijn kennis en vaardigheden om het eigen denken, handelen en leren te organiseren, te sturen en te controleren¹⁹. Het gaat om vaardigheden als doelen stellen, jezelf monitoren tijdens de uitvoering, systematisch werken en na afloop evalueren. Om goed te presteren hebben hoogbegaafde kinderen baat bij onderwijs dat aanzet tot het ontwikkelen (creëren) en evalueren van ideeën (metacognitieve kennis). Met activiteiten die een beroep doen op metacognitieve vaardigheden houden we leerlingen gemotiveerd, zetten we ze aan tot kritisch denken en zorgen we ervoor dat ze zelf het roer in handen nemen ^{20 21}.
- **Complexiteit:** Naast de basis van het onthouden, begrijpen en toepassen zijn de leer- en denk strategieën van het 'hogere orde denken'²² belangrijk. Deze sluiten goed aan bij het stimuleren van metacognitieve vaardigheden. Complexe opdrachten vragen om een specifieke manier van denken: het 'hogere orde denken'. Bij complex denken gaat het om opdrachten die de hersenen aansturen om kennis op te roepen vanuit verschillende velden en deze met elkaar te combineren en te vergelijken. De informatieverwerkingsprocessen verlopen bij hoogbegaafde kinderen beter en sneller dan gemiddeld. Dankzij hun grote denkstappen kunnen zij beter dwarsverbanden tussen oude en nieuwe kennis leggen. Het brein van hoogbegaafden werkt efficiënter. Dit alles maakt dat zij behoefte hebben aan complexiteit binnen de opdrachten²³.
- **Creativiteit:** Het vermogen om geleerde kennis op een nieuwe manier toe te passen in complexe situaties en verder te denken dan bestaande ideeën, is de creatieve intelligentie²⁴. Creatieve opdrachten (out of the box denken) zijn per definitie uitdagend. Er is geen goed of fout en er moeten risico's genomen worden²⁵. Om creativiteit te kunnen laten zien is het belangrijk om veiligheid (relatie) te ervaren en autonomie te krijgen om zelf realistische keuzes te maken m.b.t. de inhoud en uitvoering van de taak²⁶.
- **Met aandacht voor intensiteit:** Hoogbegaafden gaan op een andere manier om met problemen, vragen en soms ook met gevoelens. Hoogbegaafde kinderen ervaren veelal een intensiteit en hebben veelal een sterker bewustzijn. Kinderen die zich bijvoorbeeld al op jonge leeftijd zorgen maken over oorlog of het klimaat. Hoogbegaafde leerlingen komen hierdoor tot inzicht en analyses die je niet op die leeftijd zou verwachten²⁷.

¹⁸ www.slo.nl/thema/meer/talentontwikkeling/differentieren/verrijken/, 2024

¹⁹ Dignath, 2008

²⁰ Dawson & Guare, 2020

²¹ Schover, 2015

²² Anderson, 2001

²³ Schover, 2015

²⁴ Sternberg, 2002

²⁵ Kieboom, 2016

²⁶ Kooij, 2017

²⁷ Kieboom, 2016

Groep 1-2-3

Naast het signaleren is het aanbieden van een uitdagende omgeving met materiaal en activiteiten die passend zijn bij het denkniveau van het kind belangrijk. Door middel van stimulerend signaleren²⁸ kan het kind aangesproken worden op zijn kunnen. Feedback geven gericht op een groei mindset maakt dat het jonge kind ervaart wat leren is.

Tegen het einde van groep 2 is in kaart gebracht op welke gebieden de leerling een voorsprong heeft en wat de leerling al beheerst aan vaardigheden en leerstof van groep 3. In groep 3 kan direct aangesloten worden bij het niveau van het kind. Dit voorkomt teleurstellingen en mogelijk onderpresteren.

In groep 3 is het belangrijk dat ook deze kinderen leren wat een instructie inhoudt en hoe je daar mee omgaat. Dat betekent dat deze groep leerlingen instructies krijgen die gericht zijn op werk dat zo uitdagend is dat ze instructies nodig hebben om dit te kunnen maken/verwerken.

Om het juiste niveau van de leerling te bepalen kan formatief handelen ingezet worden. Dit zijn alle activiteiten die leerlingen en leerkrachten uitvoeren om de leeractiviteiten van de leerling in kaart te brengen, te interpreteren en te gebruiken om betere beslissingen te nemen over de vervolgstappen.²⁹

Om deze kinderen tot leren te krijgen hebben ze verrijkingswerk nodig. Dit betekent ook dat het andere werk compact aangeboden moet worden.

Groep 3-8

Voor leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong en meer- en hoogbegaafde leerlingen in de groep en 3 tot en met 8, is het belangrijk dat de leerkracht het werk in de klas compact en verrijkt aanbiedt. Met behulp van formatief handelen (checken doelbeheersing voor, tijdens en na de les), wordt duidelijk welke stof een leerling al beheerst en waar nog instructie op nodig is. Stof die de leerling beheerst kan (gedeeltelijk) geschrapt worden waarmee tijd wordt vrijgemaakt voor verrijkingsstof.

Bij de keuze voor verrijkingsstof mag de lat hoog worden gelegd, zodat de leerling leert om grenzen te verleggen en om uit zijn comfortzone te stappen. Dit vraagt een goede begeleiding en instructie vooraf, tijdens en na het werk. Stel eisen aan het verrijkingswerk door vooraf, liefst samen met de leerlingen, opgestelde succescriteria. Maak het proces belangrijk door aandacht te hebben voor de ontwikkeling van de executieve functies en feedback te geven gericht op een groei mindset.

In verrijkingswerk kan de nodige afwisseling worden aangebracht wat betreft de vakken, de opdrachten (open of gesloten) en de organisatie (samen of alleen werken).

²⁸ www.slo.nl/thema/meer/talentontwikkeling/talenten-signaleren/, 2024

²⁹ Leahly, Embedding Formative Assessment: Practical Techniques for K-12 Classrooms, 2015

Versnellen

Wanneer een leerling een grote didactische voorsprong heeft en aanpassingen zoals compacten, verrijken en deelname aan een plusklas onvoldoende zorgen voor een ononderbroken ontwikkelijn voor het kind, kan worden gekeken naar mogelijkheden tot versnellen. Om te ondersteunen bij dit besluit adviseren we gebruik te maken van de versnellingswijzer of versnellingswenselijkheidsljst.³⁰

Versnellen kent meerdere vormen:

- Vervroegd instromen in groep 1;
- Overslaan van een groep;
- Doorlopen van meerdere groepen in één schooljaar;
- Versnellen voor een bepaald vak.

Wanneer wordt gekozen voor versnellen, is het belangrijk om rekening te houden met het feit dat alleen versnellen niet genoeg is als onderwijsaanpassing. Aanpassingen in de reguliere leerstof blijven nodig om tegemoet te komen aan de specifieke leerbehoeften van de meer- en hoogbegaafde leerlingen. Door passende doelen te stellen voor de leerling kan het onderwijsaanbod en de begeleiding worden aangepast aan de behoefte van de leerling.

In groep 3 is er meer aandacht voor cognitieve vaardigheden die vaak al grotendeels door deze groep kinderen wordt beheerst, terwijl er in groep 2 een breed aanbod is waar veel kinderen baat bij hebben. Bij kinderen die eerder versnellen van groep 1 naar groep 3 zien we in de praktijk dat er bij deze kinderen een risico is om een achtenstand op te lopen in de ontwikkeling van executieve en/of motorische vaardigheden. Wij pleiten ervoor om kleuters mét verrijking 2 jaar te laten kleuteren en dan groep 3 over te laten slaan of groep 3 en 4 in één jaar te laten doen. Een zorgvuldige afweging en timing is van groot belang, zeker wanneer het een vraagstuk is op jonge leeftijd. Bij de afweging voor wel of niet versnellen streef je als school naar overeenstemming tussen school en ouders. Besluiten worden bij voorkeur gezamenlijk genomen en altijd in het belang van het kind.

³⁰ www.slo.nl/thema/meer/werk-maken-maatwerk/slag/versnellen-doe/, 2024

Bronnen

- Anderson, J. K. (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing. A Revision of Bloom's taxonomie of educational objectives*. Boston: Addison Wesley Longman, Inc.
- Bakx, A., Boer, E. d., & Houtert, T. (2022). *Werken met begaafdheid in de klas*. In A. Bakx, E. d. Boer, & T. Houtert, *Werken met begaafdheid in de klas* (p. 192). Gorcum: Uitgeverij Koninklijke van Gorcum BV.
- Betts, G., & Neihart, M. (1988). *Gifted Child Quarterly*. In *Profiles of the gifted and talented* (pp. 32 (2), 248-254).
- Dawson, P., & Guare, R. (2020). *Slim maar...* Amsterdam: Hogrefe Uitgevers.
- Deci, L., & Ryan, R. (2018). *Self-Determination Theory*. Gilford Press.
- Dignath, C. B. (2008). *How can primary school students learn self-regulated learning strategies most effectively?* *Educational Research Review*, s(2), 101-129.
- Gagné, F. (1995). *Van hoogbegaafdheid naar talent: een ontwikkelingsmodel en de impact ervan op de taal van het vakgebied*. In *Roeper Review* (pp. 18(2), 103-111).
- KenniscentrumHB. (2024). *Themabrochure-3, Signaleren*. Retrieved from Kenniscentrum Hoogbegaafdheid: <https://nationaltalentcentre.nl/wp-content/uploads/2023/05/Themabrochure-Signaleren.pdf>
- Kenniscentrumhb, H. (2023, februari). *Kenniscentrumhb.nl/themabrochure-4-Onderpresteren*. Retrieved from Kenniscentrumhb.nl: <https://www.kenniscentrumhb.nl/kennisbank/publicatie-over-onderpresteren/>
- Kieboom, T. (2016). *Hoogbegaafd: als je kind (g)een Einstein is*. Lannoo Meulenhoff-Belgium.
- Koenderink, T. (2015). *Talentbeleid en klassenmanagement in de praktijk*. Almere: Multilibris.
- Kooij, v. d. (2017). *Het ontwikkelen en stimuleren van creativiteit*. In E. Gerven van, *De Gids over begaafdheid in het onderwijs* (pp. 127-140). leuker.nu.
- Leahly, W. a. (2015). *Embedding Formative Assessment: Practical Techniques for K-12 Classrooms*. Learning Sciences International.
- Leahly, W. a. (2015). *Embedding Formative Assessment: Practical for Techniques for K-12 Classrooms*. Learning Sciences International.
- Leahly, W. a. (2015). *Embedding Formative Assessment: Practical Techniques for K-12 Classrooms*. Learning Sciences international.
- Lich.nl, K. (2024). *lich.nl*. Retrieved from *licht.nl wat is hoogbegaafdheid*: <https://www.lich.nl/>
- Mönks, F., & Ypenburg, I. (2011). *Hoogbegaafdheid bij kinderen*. Amsterdam: Boom.
- Mooij, T. (2014). *Recht doen aan verschillen. Onderpresteren van cognitief hoogbegaafde leerlingen in het regulier onderwijs*. Heerlen: Stichting Nivoz, Nivoz.nl.
- Renzulli, J. (1978). *What makes Giftedness? Reexamining a definition*. *Phi Delta Kappan*, pp. 60(3) 180-184.
- Schover, E. (2015). *Uitdagend onderwijs aan begaafde leerlingen*. Assen: van Gorcum .
- SLO. (2024). *Kenniscentrum talentstimuleren*. Retrieved from Kenniscentrum talentstimuleren: <https://slo.nl/thema/meer/begaafde-leerling/definitie/>
- Sternberg, L. (2002). *Succesvolle intelligentie. Hoe praktische en creatieve intelligentie succes bepalen*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Stevens, L. (2012). *luc-stevens-ieder-mens-is-gebouwd-om-zichzelf-te-ontwikkelen-en-heeft-een-natuurlijke-behoefte-aan-relatie-autonomie-en-competentie*. Retrieved from NIVOZ.nl: <https://nivoz.nl/nl/luc-stevens-ieder-mens-is-gebouwd-om-zichzelf-te-ontwikkelen-en-heeft-een-natuurlijke-behoefte-aan-relatie-autonomie-en-competentie>
- Vygotsky, L. (1978). *Mind in society: the development op higher psychological processes*. Cambridge.
- www.slo.nl/thema/meer/talentontwikkeling/differentieren/verrijken/. (2024). Retrieved from SLO.nl: <https://www.slo.nl/thema/meer/talentontwikkeling/differentieren/verrijken/>
- www.slo.nl/thema/meer/talentontwikkeling/talentsignaleren/. (2024). Retrieved from <https://www.slo.nl/thema/meer/talentontwikkeling/talentsignaleren/?ActLbl=gespreksplaat-talent-jongekinderen&Actltmltdt=20041>
- www.slo.nl/thema/meer/werk-maken-maatwerk/slag/versnellen-doe/. (2024). Retrieved from <https://www.slo.nl/thema/meer/werk-maken-maatwerk/slag/versnellen-doe/>

